

51

JULI | AUG | SEPT 2014

www.vriendeniff.be
vriendeninlandersfields@ieper.bePostadres VIFF
Kenniscentrum IFFM
Sint-Maartensplein 3,
B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

GASTBIJDRAGE

“Cuvée poppies”, Côte du Rhône, jaargang 2013. Ik kan er nu al weken niet naast kijken. Op weg van de kalkoenfilet naar de yoghurt. Op diezelfde plek presenteerde mijn warenhuis voordien al een of ander herdenkingsbiertje, omringd door boeken over de oorlog. Of beter: de oorlogen. Want Eerste of Tweede Wereldoorlog, wat maakt het uit?

Een Vlaams tijdschrift pakte uit met een *special* over het oorlogsjaar 1914. Als (gratis) bijlage: een “belevingsgids”, flink gesponsord door een brouwerij. Ik kan zelfs mijn lichaamslengte in hun bier (dat luistert naar de Engelse naam van het dorp waar men ook een kaas naar noemt) winnen. Lange mensen hebben alweer een streepje voor. Mark Reynebeau was in de Terzake-uitzending van 27 juni niet mals voor de commerciële exploitatie van de herdenking.

“Down under” (in Australië) slaat een voormalige legerkapitein met dienst in Irak en Afghanistan een nog kritischer toon aan. De Australische regering spendeert het dubbele van wat de Britten aan de herdenking van de Eerste Wereldoorlog kwijt willen: een slordige € 227.368.000. De kapitein heeft het over een “rijklijk festival voor de doden” of nog: “een militair Halloween”. Het geld zou beter geïnvesteerd worden in de opvang van de huidige militairen die fysisch en psychisch gekwetst terugkeren naar het moederland.

Nogal wat mensen hadden moeite met de drie grote gebeurtenissen die onze stad meemaakte tijdens deze zomer: de Europese top van staats- en regeringsleiders, de start van de Tourrit en het bezoek van de ambassadeurs van de VN-Veilighedsraad. De onbereikbaarheid van de stad, de hoge kosten, de weinige of juist te veel bezoekers: het evenwicht op de weegschaal was blijkbaar zoek. De impact van deze manifestaties op de economie van stad en streek zullen statistici ons later wel kond doen.

Hierbij dreigt men voorbij te lopen aan het unieke historische momentum dat alle regeringsleiders van de Europese Unie, in een geest van verzoening, samen een serene herdenking bijwoonden voor alle slachtoffers van W.O. I, waarvoor Europa honderd jaar geleden de vrede liet varen.

Ik vroeg mij af of sommige Ieperlingen nog wel fier kunnen en/of willen zijn op hun stad.

Veel of weinig extra toeristen, het maakt niet zo veel uit. Het allerbelangrijkste is dat de bezoekers van onze contreien piëteitsvol kennis kunnen maken met ons gekwetste verleden en de ons alomgekende boodschap in hun familie- en kennissenkring mee- en uitdragen. Zó komt het misschien nog wel goed op deze conflictueuze aardkloot.

Patrick Bracke

Redactie
Patrick Bracke, Gilbert Ossieur, Freddy Rottey,
Johan Van Duyse

Verantw. uitgever
Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be
Wieltje 11, 8900 Ieper

Bijdragen
Patrick Boone (patrick.boone@telenet.be)
Aline Brachet (alinebrachet@yahoo.fr)
Patrick Bracke (patrick.bracke@gmail.com)
Luc De Munck (luc_de_munck@hotmail.com)
Ton Hick (t.hick@home.nl)
Philippe Mingels (philippe.mingels@telenet.be)
Gilbert Ossieur (gilbert.ossieur@skynet.be)
Johan Van Duyse (johan.vanduyse@hotmail.com)

Vorm B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist. Deadline voor volgende aflevering: 15 oktober 2014. Mail uw bijdrage naar flash@vriendeniff.be.

 www.facebook.com/VriendenFriendsIFF
 twitter.com/VIFF_IFFM_Ieper

Inhuldiging door de Europese Raad van een Vredesbank te Ieper ter herdenking van de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog

Toespraak door President Herman Van Rompuy
26 juni 2014

As a person I would like to keep silence here – thinking of those forever silenced in these fields; as European Council president I will try to speak, not for myself, but for us all.

For this commemoration is not about the end of the war, or any battle or victory. It is about how it could start, about the mindless march to the abyss, about the sleepwalking. Above all about the millions who were killed on all sides, on all fronts.

At the time, it had been almost a hundred years since the last pan-European battles. Certainly, there had been violent conflicts – some echoing still in 1914 – but by and large, as that lovely summer began, people in Europe had no longer any idea of what a full-out war meant.

We are standing here on city walls. Once:
To our right – a small provincial town
To our left – the battlefields of Flanders
Behind us – the gate, through which countless men and boys headed for the trenches.
And on the front, not just here but on all the other battlefronts across Europe and beyond: the blasts, the gas, the stench, the fear – senseless, endless, relentless.

A spiral of self-destruction engulfing this continent of civilized nations.

La Grande Guerre, dans l'histoire de nos pays, c'est une rupture. C'est la fin du monde d'hier, la fin des empires, des aristocraties – mais aussi d'une innocente croyance dans le progrès – la fin du "Welt von Gestern" comme l'appelait Stefan Zweig. Même

si après 1918 un nouveau monde, à bien des égards plus juste, a émergé, en même temps, la folie collective de 1914 ne fut dissipée vraiment qu'en 45, voire en 89.

Aujourd'hui ce sont les innombrables morts, les 'gueules cassées' et autres blessés, les familles brisées, que nous commémorons ensemble. Quatre générations sont passées; cent ans. Mais notre mémoire est intacte.

C'est cela qu'ici, ensemble, représentants de nos vingt-huit pays unis, nous réaffirmons. Nous sommes les gardiens de la vigilance.

C'est à nous que revient – en acte et en paroles – d'enrayer les spirales et surenchères, d'entretenir la confiance, de sauvegarder la paix – cette paix qu'on peut rêver perpétuelle – *zum ewigen Frieden*.

Que donc ce simple jardin et ce simple banc rond, propice au recueillement, représentent à jamais notre cercle européen, notre engagement pour un vivre-ensemble heureux, paisible et toujours ouvert vers le monde.

Allow me to finish with the words of the Dutch poet Leo Vroman:

"Kom vanavond met verhalen
Hoe de oorlog is verdwenen
En herhaal ze honderd malen
Alle malen zal ik wenen"

*"Come and tell me tonight,
how the war is no more
Tell it to me a hundred times
Each time I shall weep"*

Bron: persdienst van de Voorzitter Europese Raad - Foto: Last Post Association

Opening tentoonstelling "Warfare Canaries" in het In Flanders Fields Museum

Toespraak door Claus Mewes

Kunsthistoricus en curator, directeur van het Kunsthuis Hamburg 1993-2013, 5 juli 2014

Wij staan sprakeloos, dames en heren, alleen al wanneer wij horen hoeveel mensen er in de 20ste eeuw door oorlog en geweld zijn omgekomen: volgens een uiterst vage schatting gaat het om 167 tot 188 miljoen doden.

De Eerste Wereldoorlog van 1914 tot 1918 wordt in dit verband als "oercatastrofe" van de voorbije eeuw bestempeld, zelfs al had de gewelddadige imperialistische politiek van voornamelijk Europese landen voordien reeds tot gruwelijke excessen geleid in Afrika en Azië.

Vandaag betwijfelen tal van historici of de Eerste Wereldoorlog eigenlijk wel als een op zich afgesloten en tot vier jaar beperkte fase kan worden opgevat. Zij stellen vast dat de militaire confrontaties, genocides en terreuracties zich sinds het begin van de 20ste eeuw veeleer continu aaneenrijgen, van "Windhoek tot Auschwitz", van de Somme tot de Marne, van Ieper tot Verdun, van Peking tot Nanking, van Berlijn tot Hiroshima, van Saigon tot Sarajevo.

De spiraal van wrede heden werd op 22 april 1915 nog aangezwengeld door de allereerste gifgasaanval ter wereld nabij Ieper. De avondlijke aanval van het Duitse leger met 150 ton chloorgas eiste ongeveer 4200 doden en zwaargewonden onder de volkomen verbijsterde Franse soldaten. De aanval had tot gevolg dat alle oorlogvoerende partijen gifgas gingen gebruiken en tegelijkertijd tegenmaatregelen namen.

Op basis van wat in de mijnbouw werd toegepast, maakte het leger in de schuilplaatsen en loopgraven aanvankelijk gebruik van kanaries in kooitjes. Het ademhalingssysteem van die diertjes reageert bijzonder gevoelig op de ontwikkeling van gas en als ze ophielden met tsjilpen vormde dat het eerste waarschuwingssignaal voor een naderbij sluipende gifnevel – vooraleer ze bewusteloos of dood van hun stokje vielen.

Thorsten Brinkmann is op deze praktijk en de daarop volgende ontwikkeling van het gasmasker uitgekomen toen hij vanaf 2011 onderzoek deed voor zijn werk voor het museum "In Flanders Fields". Hij heeft van het levensreddende gele vogeltje een hoofdmotief voor zijn objectensemble gemaakt.

Gedurende de periode waarin hij het tentoonstellingsproject realiseerde, verzamelde de kunstenaar vanaf begin 2013 in zijn atelier in Hamburg een massa gele speelgoedvogeltjes. Ze kregen allemaal een groenachtige stoffen kap opgezet en werden nadien over het hele oppervlak van een als toneelpodium geësceneerd objectensemble verspreid. De

kopjes van de diertjes zijn volledig bedekt, op de twee gaten voor de ogen na die van metalen vetergaten zijn gemaakt. Op de plaats waar zich vermoedelijk de snavel bevindt, hangt een op een lap gelijkende bescherming uit de kap.

Met de vogels die op deze manier zijn aangekleed, heeft Brinkmann een symbolische figuur gecreëerd die rechtstreeks in verband kan worden gebracht met de ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog en in het bijzonder met de slagvelden in Vlaanderen. Daarbij worden cultuur en oorlog met elkaar verenigd.

Daarenboven belichamen de verklede gele vogels ook de technische dimensie van het vliegen, alsook de artistieke bewerking ervan sinds de feitelijke "verovering van het luchtruim" als culturele prestatie en machtsgewin.

Tegenover het gas – en naast de nieuwe wapens zoals tanks, mitrailleurs, handgranaten en duikboten – wint het vliegtuig in de Eerste Wereldoorlog steeds meer aan betekenis op strategisch en tactisch vlak bij het verkennen van observatieposten, bij het transport en bij het vechten. De verkenningsvliegtuigen, bommenwerpers en jachtvliegtuigen kregen in het taalgebruik van de soldaten en oorlogswaarnemers namen van vogelsoorten toegemeten zoals "duif", "albatros", "raaf", "meeuw", "reiger", "arend" of gewoon "vogel". Op basis van het specifieke geluid dat ze maakten wanneer ze werden geworpen, kregen de bommen en granaten de benaming "leeuwerik" of "tortelduif".

Kunstenaars zoals Pablo Picasso, Kasimir Malewitsch, Paul Klee of Fernand Léger integreren het motief van de vogel in hun werken als allusie op het gebruik van vliegtuigen. Thorsten Brinkmann wijst er overigens op dat hij ook werd geïnspireerd door de film van Alfred Hitchcock uit 1952, met name "The Birds", die eveneens thuishoort in de context van oorlogservaringen en die o.a. refereert naar het inzetten van vliegtuigen in de Tweede Wereldoorlog.

Bovendien opent het vogelperspectief een nieuwe kijk op landschappen, woongebieden, slagvelden en frontlijnen. De praktijk om landkaarten te lezen en te vervaardigen wordt door de kunstenaars die op luchthavens en in hoofdkwartieren als tekenaars dienst doen, omgezet in tweedimensionale schilderwerken.

In overeenstemming daarmee is het objectensemble van Thorsten Brinkmann in een eigen toneelruimte opgesteld

en wordt het door de beperkte kleurigheid – in een lichte schakering die doet denken aan het papier waarop loopgravenkaarten gedrukt werden – gescheiden van de bestaande museumarchitectuur hier in de voormalige Lakenhallen. Op zijn toneelpodium roept Brinkmann de licht heuvelachtige topografie van “Flanders Fields” in herinnering in de vorm van een bodemreliëf dat, als het ware omhoog geklapt, als een tweedimensionale liniëring terugkeert aan de muren van het toneelpodium.

In deze cartografische ruimtelijke encenering is een grote vliegtuigpropeller langzaam aan het draaien, met daarnaast een video waarin de kunstenaar te zien is. Hij draagt een emmer als helm en exerceert op amateuristische wijze, maar zeer geëngageerd – een duidelijk ironische verwijzing naar de vrijwilligers die in 1914 enthousiast naar de oorlog trokken! In de ruimte vóór de video heeft Brinkmann een reeks surreëel uitzierende figuren geplaatst, die hij als “invalidenleger” beschrijft.

Lichamen die zijn samengesteld uit dingen die in het huishoudelijk afval werden gevonden zijn als groep frontaal naar de toeschouwer gericht. Een houten pad, dat naar het voorbeeld van de loopplanken tussen de loopgraven van de wereldoorlog is opgebouwd, loopt over het schouwtoneel heen naar de wand en van daar de lucht in.

Om vorm te geven aan de karakters van de figuren, zijn combinaties gemaakt van specifieke gebruiksvoorwerpen van burgerlijke vormings- en statussymbolen – zoals wereldbollen, vogelkooien, historische bustes, dierenschedels met gewei, tinnen soldaten en kanonnen in miniatuurformaat als oorlogsspeelgoed en opschik voor schrijftafels – met originele voorwerpen uit de wereldoorlog die tegenwoordig als devotievoorwerpen tweedehands worden verkocht. De afzonderlijke figuren worden gecombineerd met in het roze gekleurde afgietsels van lichaamsdelen van de kunstenaar, die zijn aanwezigheid in de encenering aanduiden.

De surreële parade van antropomorfe wezens wordt bovendien vergezeld van afzonderlijke voorwerpen. Opvallend zijn de rechtstreeks op de bodem opgestelde en vreemd aandoende vondsten uit de natuur en de artistieke reproducties van planten. Verscheidene rood gekleurde wortelklompen met restjes aarde en stempels van afgehakke takken doen denken aan uitgerukte hart- en bloedsomloopssystemen met doorgesneden aders en met bloed doordrenkt weefsel.

Een enorme zuil van panlatten en tapijstof met een abstracte camouflagebeschildering ziet eruit als een boomstam en dient als ideale schuilplaats voor sluipschutters. Veel kunstenaars werden tijdens de Eerste Wereldoorlog niet alleen als cartografen ingezet, maar daadwerkelijk ook als schilders van pointillistische en kubistische camouflagepatronen op scheepswanden, rompen en vleugels van vliegtuigen, pantserplaten, tentzeilen en nabootsing van de natuur.

Een andere discussie wordt geopend door de sterk symbolische

werken van Brinkmann die op sokkels als een verhevenheid in een landschap worden gepresenteerd. Ze staan naar de traditie van de “Nature Morte” (stilleven) opgesteld.

Een geometrisch gegroepeerd bolletjesraster, waaraan de reproductie van een paardenstaart is vastgemaakt, doet ten eerste vermoeden dat het lichaam van het dier in atomen is opgegaan. In een blikken emmer verzamelde handen van etalagepoppen roepen oorlogsverslagen op over afgerukte lichaamsdelen die na de gevechtsacties massaal begraven werden.

Een ander werk toont een buste met een ontploft hoofd waarin een granaat steekt die als een raket naar boven wijst, alsof hij klaarligt om te worden afgeschoten. Dit beeld kan worden begrepen als een visuele samenvatting van documentaire en literaire ooggetuigenverslagen die aan absurditeit niet te overtreffen zijn.

Als voorbeeld citeren we de pas onlangs opnieuw ontdekte Oostenrijkse schrijver Andreas Latzko:

“Dan... dan herinnert Miska zich toch meer, zeer onduidelijk, een ongelooflijke hoop stukgehakte planken, ingestorte balken, een brij van aan flarden gescheurde zakken, beton, aarde, menselijke ledematen en veel bloed! ... en ... de heer cadet Meltzar, die nog steeds rechtop zat, met de rug tegen de restanten van de zijmuur geleund, met de grammofoonplaat die zopas nog de Rakoczy-mars had gespeeld en die, als bij wonder, gaaf gebleven was en op de plaats stond waar eigenlijk zijn hoofd thuishoorde. Maar het hoofd was er niet. Het hoofd was weg, helemaal weg, alleen de zwarte grammofoonplaat stond, ook tegen de muur geleund, rechtstreeks op de bebloede kraag.”

Het door de surrealisten bewerkte motto uit „De Zangen van Maldoror“ van Lautréamont over de onverwachte “ontmoeting van een naaimachine en een regenscherm op een sectietafel” wordt op de slagvelden ruimschoots door de werkelijkheid achterhaald. De onbegrijpelijke gebeurtenissen vormen de doorslaggevende basis voor de kunstwerken die na 1918 ontstonden.

De surrealistische methode werd na de Eerste Wereldoorlog een van de belangrijkste richtingen in de visuele kunsten die het discours bepaalden; de generatie die deze kunststriching oprichtte – André Breton, Guillaume Apollinaire, Max Ernst, André Masson – had voor het merendeel gediend in de oorlog en had meegemaakt hoe de tot dan toe geldende logica onder invloed van het wapengeweld buiten werking werd gesteld.

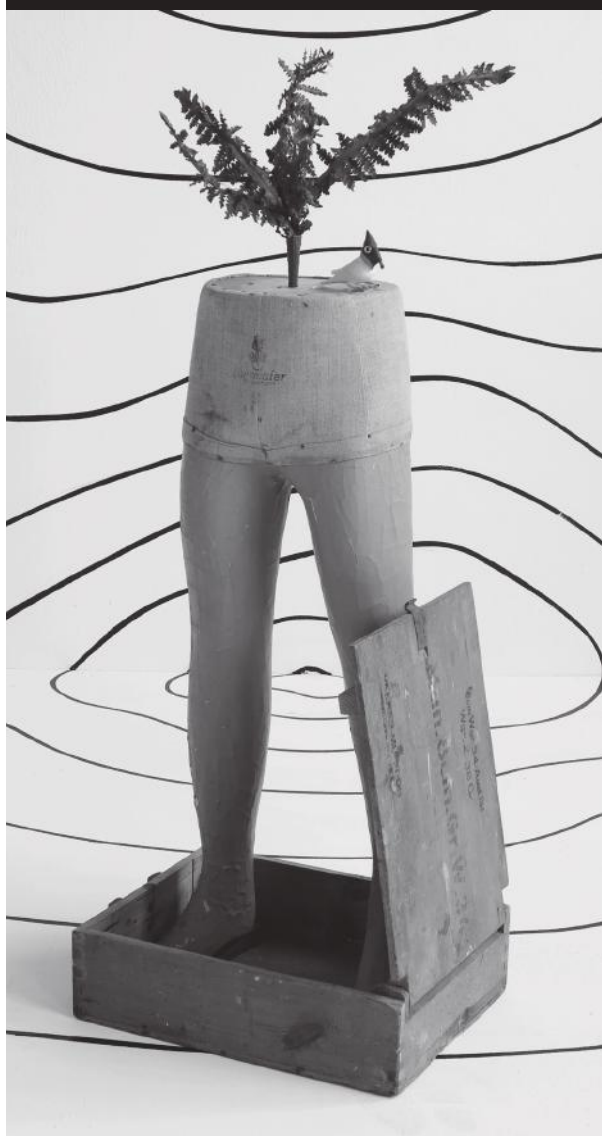
Aan daaropvolgende generaties van kunstenaars bood de „donkere“ en „bloedige“ 20ste eeuw wereldwijd en constant aanleidingen om de werkelijk krankzinnige perspectieven plastisch voor te stellen in hun werk.

In zijn werk verwijst Thorsten Brinkmann uitdrukkelijk naar de surrealistische beweging, haar tot op heden doorwerkende

invloed en haar literaire bronnen uit de 19de eeuw: "De positieve houding tegenover het absurde, de kwaliteit van het schijnbaar onsamenhangende en het associatieve denken (...) hebben, langs de surrealisten om, steeds weer een sterke invloed uitgeoefend op mijn werk."

Ik ben van oordeel dat de keuze voor een Duitse kunstenaar, die vandaag met surrealisme bezig is, voor de tentoonstelling hier in het museum naar aanleiding van het begin van de wereldoorlog honderd jaar geleden, geen betere keuze kan zijn – ook gelet op de grote traditie die deze kunstvorm in België heeft. Ik denk daarbij vooral aan James Ensor, Paul Delvaux, René Magritte en ook aan Guillaume Bijl.

De tentoonstelling "Warfare Canaries" loopt nog tot 4 januari 2015 in het IFFM.

These Naming Men

When I passed beneath this gate
I looked up at this column high
carved in stone these endless names
of soldiers gone, of soldiers by

Up a stair and turning right
still more and more of naming men
and as I stopped and read these names
my head cleared out, right there and then

It filled again with pictures gone
of men on fields, who yearn to rest
a vivid frame of fear and loss
of boys and men in Flanders' west

A massive sign of remembering
is erected for these naming men
to all who see, to all who read
what's carved in stone, forever then

Ieper, juni 2014

Gedicht geschreven n.a.v. een recent bezoek aan het In Flanders Fields Museum en de Last Post-herdenking onder de Menenpoort te Ieper.

Erik Janssen
Nijmegen, Nederland

De Namenlijst

Voorstelling op 4 augustus 2014

Dit zijn de namen...

100 jaar na datum wil men ieder slachtoffer van de grote oorlog herdenken, projecteren op de dag dat hij of zij overleed. Het lijkt een mooi idee maar de uitwerking ervan is niet eenvoudig, nooit af. Maar toch is de Namenlijst nu al indrukwekkend ook al omdat het voor de allereerste keer is dat ze ooit op een radar van herdenking gespot worden. De namenlijst die op 4 augustus werd gelanceerd, bevat al meer dan 500.000 geïdentificeerde slachtoffers van de grote oorlog en nog dagelijks worden er namen toegevoegd.

Een naam is de meest directe, meest persoonlijke geschiedenis die iemand kan hebben. Elke naam is een mens, en een namenlijst van slachtoffers is een verzameling van verwachtingen in het leven van die mens en zijn omgeving. 100 jaar geleden werden er al teveel verwachtingen voorgoed gestopt.

De allereerste lijst die werd gemaakt was die van de vermisten van de Ieperboog. Het allereerste vermistenmonument werd de Menenpoort die op 24 juli 1927 in Ieper werd ingehuldigd. Bij de inauguratie liet Rudyard Kipling, zelf vader van een enige zoon die vermist was, veldmaarschalk Sir Herbert Plumer zeggen: "Hij is niet vermist, hij is hier!". De lijst was veel te groot voor de nochtans imposante muren van de poort. Er waren nog twee andere vermistenmonumenten, in Passendale en in Ploegsteert, nodig om elke naam uit die eerste lijst een plaats te geven. Siegfried Sassoon had hij het over "ondraaglijk nameloze namen" die hem van op de muren aanstaarden. Die contradictie - gekende namen die niettemin naamloos bleken - is en blijft zeer belangrijk.

Hoe belangrijk die eerste lijst ook was, hoe belangrijk ook het concept van het vermistenmonument, het was absoluut onvoldoende. Gelijkaardige lijsten voor de vermisten in de legers van Frankrijk, België, Duitsland en voor burgerslachtoffers ontbraken. Waren al die verschillende lijsten er in het verleden wél gekomen, dan was het werk van de voorbije jaren wellicht nooit nodig geweest. Al te vaak maakten de medewerkers van het Kenniscentrum van het IFF, het mee dat de vraag naar het lot van een gesneuveld familielid niet of nauwelijks kon worden beantwoord. Zo ontstond dit werk aan de Namenlijst dat al startte in 2003, met deellijsten, en vanaf 2010 samen met de provincie West-Vlaanderen systematisch en met het doel op volledigheid verder werd uitgewerkt.

De grootste uitdaging school in het terugvinden van Duitse vermisten, slachtoffers van wie geen stoffelijke resten meer teruggevonden werden. In tegenstelling tot de *Commonwealth War Graves Commission* legden de toenmalige Duitse instanties geen systematische lijsten van vermisten aan.

Het tweede grote vraagteken dat in de overzichtstabel opduikt, heeft betrekking tot de **Belgische burgerslachtoffers**. Tot honderd jaar na datum werd nooit een fundamenteel, overkoepelend onderzoek naar deze categorie slachtoffers gevoerd, waardoor er tot vandaag cijfers circuleren van 4.934 tot afgeleide veelvoud van diverse grootteorde. De komende weken, maanden, jaren wordt verder gewerkt om ieder slachtoffer een naam en een verhaal te geven. De Namenlijst zal nooit volledig zijn, maar als er tegen eind 2018 heel dicht tegen een historisch realistisch cijfer kan aangeleund worden, dan zal er 'behoorlijk werk geleverd' zijn.

Herdenking.

Elk slachtoffer wordt vanaf 4 augustus 2014 in een dag-aan-dag projectie herdacht in het *In Flanders Fields Museum*. Tegelijkertijd zullen de slachtoffers geconsulteerd kunnen worden via de website van het museum en van *GoneWest*. Een internationaal publiek zal de mogelijkheid hebben om gegevens en informatie aan te vullen voor elk slachtoffer. De Namenlijst wordt een actueel herdenkingsinstrument met een mondiaal perspectief: zowel in de feiten als in de reflectie zal blijken hoeveel verscheidene mensen en culturen dit gemeenschappelijk oorlogsverleden deelden en delen.

Van bij het begin werd De Namenlijst dan ook als een groots participatief project naar voren geschoven. Dankzij de deelname en inzet van ongeveer 3.500 scholieren in het eerste semester van 2011 werden om en bij de 900.000 fiches van Franse militaire slachtoffers, één per één, onderzocht. De confrontatie met 'waarvoor een oorlog staat', maakte bij de jongeren meer los dan ze zelf hadden verwacht: "*Het leek aanvankelijk abstract papierwerk, tot dat ik een fiche vond waar twee omgekomen broers op stonden vermeld. Zelf heb ik ook twee broers... dat zet je aan het denken...*" (Virginie Vanpoecke), als ook het besef dat 'hun werk' wel degelijk iets uitmaakte: "*Na een tijdje begon ik op leeftijden te letten. In de klas leren we enkel feiten waardoor die dode soldaten slechts een nummer waren. Nu hebben zij, door ons werk, weer een gezicht gekregen.*" (Jasper Backelandt)

Waar staan de namen?

Dag-aan-dag-projectie van alle slachtoffers op twee plaatsen in het museum. - Een kiosk met zoekfunctie op naam aan het einde van het museum. - Ontsluiting via een terminal in het Kenniscentrum. - Ontsluiting via de websites www.inflandersfields.be en www.gonewest.be

Johan Van Duyse

DeNamenlijst en haar betekenis voor de Stad Ieper en het In Flanders Fields Museum

Toespraak door Jef Verschoore
Eerste Schepen en voorzitter In Flanders Fields Museum

Vandaag wordt een nieuwe lijst met namen opgesteld voor het publiek. In Ieper zijn we vertrouwd met die praktijk. Al in de eerste dagen van zijn bestaan, in 1918, besloot de Imperial (nu Commonwealth) War Graves Commission om “*de talrijke vermisten een gelijke behandeling te geven als de doden die een gekend graf hebben*”. Uiteindelijk werden dat lijsten van vermisten van het Commonwealth die per frontsector op grote monumenten werden geplaatst. De allereerste lijst die werd gemaakt was die van de vermisten van de Ieperboog.

Het allereerste vermistenmonument werd de Menenpoort die op 24 juli 1927 in Ieper werd ingehuldigd. Bij de inauguratie liet Rudyard Kipling, zelf vader van een enige zoon die vermist was, veldmaarschalk Sir Herbert Plumer zeggen: “hij is niet vermist, hij is hier!”. De lijst was veel te groot

voor de nochtans imposante muren van de poort. Er waren nog twee andere vermistenmonumenten, in Passendale en in Ploegsteert, nodig om elke naam uit die eerste lijst een plaats te geven.

Hoe belangrijk die eerste lijst ook was, hoe belangrijk ook het concept van het vermistenmonument, het was absoluut onvoldoende. Gelijkaardige lijsten voor de vermisten in de legers van Frankrijk, België, Duitsland en voor burgerslachtoffers ontbraken. In Ieper waren zoveel burgerslachtoffers gevallen en kwamen zo weinig van de oorspronkelijke bewoners na de oorlog naar deze stad terug, dat men er nooit in geslaagd is om een lokale lijst van omgekomen burgers te maken. In deze stad zijn we nooit verder gekomen dan een (trouwens pas enkele jaren

geleden aangebracht) bord “voor alle burgers *van en in* leper omgekomen in beide wereldoorlogen”.

Waren al die verschillende lijsten er in het verleden wél gekomen, dan was het werk van de voorbije jaren wellicht nooit nodig geweest. In de dagelijkse praktijk van het IFF museum in de voorbije vijftien jaar is echter gebleken hoezeer deze lijsten werden gemist. Dagelijks bereiken en bereiken ons vragen van bezoekers en via het internet over gevallen van toen waarover niets meer bekend was. De vragen leerden ons dat we zo inclusief en volledig moeten zijn: herdenking – ook honderd jaar later nog – vereist dat niemand onbekend blijft. Al te vaak maakten de medewerkers van het Kenniscentrum het mee dat de vraag naar het lot van een gesneuveld familielid niet of nauwelijks kon worden beantwoord. Zo ontstond dit werk aan de Namenlijst dat al startte in 2003, met deellijsten, en vanaf 2010 samen met de provincie West-Vlaanderen systematisch en met het doel op volledigheid verder werd uitgewerkt.

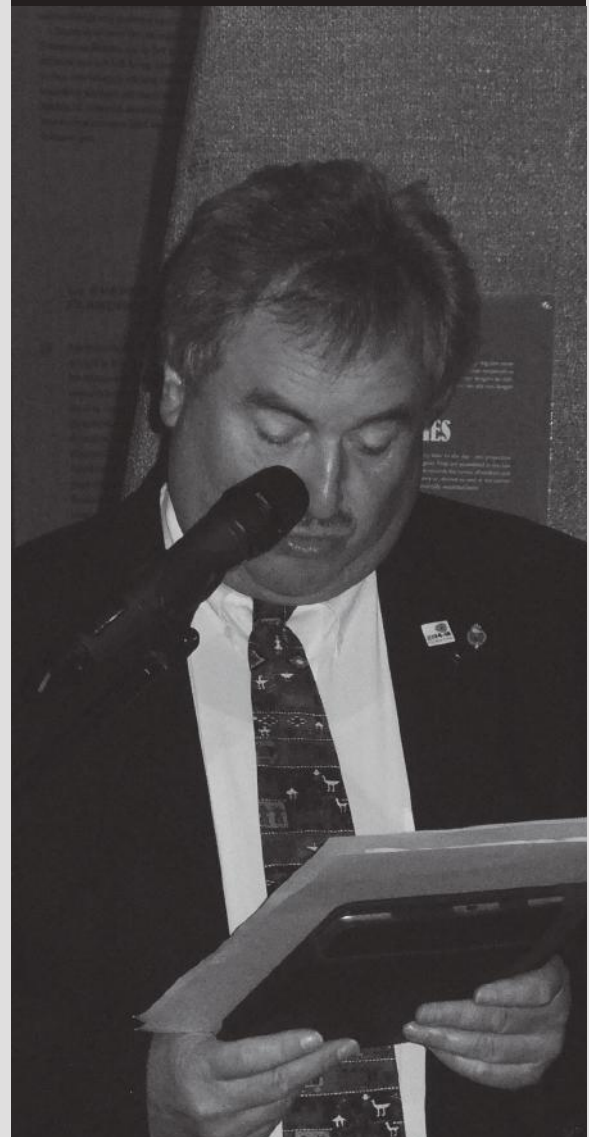
Wie zijn verleden niet kent heeft geen toekomst. Of omgekeerd: in deze stad geloven we dat het verleden ons handelen vandaag inspireert en richt. De inclusieve Namenlijst van alle burgers en militairen omgekomen op Belgisch grondgebied tijdens de Eerste Wereldoorlog, leidt rechtstreeks naar het inzicht om oorlog te bekijken op de maat van de mens, toen zoals nu. Zoals een nabestaande het niet kan nemen dat net de naam van zijn of haar verwante niet gekend is, zo is elk slachtoffer van om het even welke oorlog of van om het even welk onrecht even belangrijk. We moeten elk slachtoffer tellen (lees: herdenken), omdat elk slachtoffer telt (lees: er toe doet). Dat is de fundamentele houding van deze Vredesstad vandaag, en zij is een rechtstreekse les uit het verleden toen deze stad en regio zelf haast ontelbaar vele slachtoffers telde.

In de namiddag na de inauguratie van de Menenpoort, kwam de Britse dichter Siegfried Sassoon aan bij het monument. Hij vond het maar niets. In een gedicht dat hij de volgende dag schreef, “On Passing the New Menin Gate”, had hij het over “ondraaglijk nameloze namen” die hem van op de muren aanstaarden. Die contradictie - gekende namen die niettemin naamloos bleken – moeten wij goed indachtig blijven. Elke naam is niet zomaar een eenheid in een statistiek, elke naam is een mens, elk slachtoffer een verzameling van verwachtingen in het leven van die mens en zijn omgeving. Het zijn levensverwachtingen die voorgoed gestopt zijn, die ophouden, vruchteloos zijn en verdwijnen. Dat was honderd jaar geleden zo, en dat is vandaag zo (in Gaza, Donetsk, Mossoel, de Sahel ...). Laat dat de les zijn die wij vandaag meenemen: niemand mag onbekend blijven.

Tot slot, een woord van dank aan alle medewerkers aan dit project. Vanavond is er een speciaal herdenkingsconcert waarbij de vele vrijwilligers die aan dit project deelnamen,

worden uitgenodigd. Enkel en ook hier nu al. Iedereen heeft daarin zijn eigen rol gespeeld, maar ik denk dat niemand het mij kwalijk zal nemen als ik hier even bijzonder dank breng aan Dries Chaerle en Pieter Trogh, in het Kenniscentrum, en aan Kurt Delaplace die de Namenlijst-databank heeft gemaakt. Ook een woord van dank aan de collega’s van het Provinciebestuur en van Gone West die in de voorbije jaren dit project hebben helpen financieren. En ook nu nog betrokken zijn bij de lancering van de website waarop feedback voor dit project wordt verzameld.

De Namenlijst kan je raadplegen via
www.inflandersfields.be/nl/namenlijst/zoek .

R E M E M B R A N C E S

JAMES DUFFY

Vlamertinge Military Cemetery _ 19 april 2014

Elke steen heeft een moeder

Geert Spillebeen

Vlamertinge Military Cemetery : één van de vele tientallen littekens in deze Westhoek, de frontstreek. Overal rondom ons: meer dan duizend witte stenen, allemaal gelijk. Je zou haast vergeten dat elke zerk een geval apart is. Of... was dat de bedoeling?

Elke steen, een 'gevallene' apart.

Iedere naam op deze plek was iemands geliefde, iemands vader, iemands broertje, de kostwinner van een gezin, de oogappel van de familie. Iedere gebeitelde naam is een kind. Elke steen heeft een moeder.

Ook een kampioen... Soldaat James DUFFY was het kind van arme, Ierse immigranten, die hun geluk zochten in het iets betere Schotland. Ze glunderden toen "hun Jimmy" junior-kampioen werd in het veldlopen, en wanneer hij Schotland vertegenwoordigde in het buitenland. En in dat kleine werkmanshuis in Edinburgh maakten ze zich zorgen, want ondanks zijn successen bleef Jimmy toch een flierefluiter: Hij trainde niet graag, gokte met zijn talent, hield van de meisjes en van een glas bier. Zo miste hij de Olympische Spelen van 1908 in Londen.

Een gewone jongen, een steenkapper, maar enkele jaren later toch het idool van ontelbare sportliefhebbers. Jimmy Duffy legde zich toe op de lange afstand. Hij droomde van zijn eigen sporthelden in Amerika en Canada. En in 1911 ging hij zijn droom achterna: Jimmy Duffy emigreerde. Het zat in de familie. In Toronto (Canada) werd hij tinsmid, daarna portier in een warenhuis en vooral sportvedette. Hij trok als nieuwe Canadees naar de Olympische Spelen van Stockholm (1912) en won daarna zowat alle grote marathons, zoals die van New York. De kranten waren gek op Jimmy, met zijn "funny accent", die Schotse tongval, altijd klaar met een kwinkslag.

Precies 100 jaar geleden – 20 april 1914 – won Jimmy Duffy de

allerbelangrijkste wedstrijd: de marathon van Boston. Vandaag is soldaat James Duffy compleet vergeten. Niemand bezoekt zijn graf. Maar overmorgen, Paasmaandag, loopt een jonge vrouw uit Illinois de Boston Marathon: Maureen Kiesewetter. Jimmy was haar overgrootoom. Dit jaar wordt deze 25-jarige jongen naast de kerk van Vlamertinge weer heel even "Jimmy Duffy", misschien wel de grootste atleet van zijn tijd.

Het zijn deze persoonlijke verhalen die ons doen beseffen dat deze identieke, uniforme grafstenen allemaal uniek zijn. Het zijn mensen, individuen die de oorlog moeten uitvechten. In Irak, Oekraïne of Syrië, aan de Somme of in de Westhoek. Gewone mensen, soms ook een kampioen. Altijd iemands kind...

Jimmy Duffy sneuvelde in de nacht na de eerste gasaanval van 22 april 1915, toen de Canadezen de bres in de verdediging moesten dichtten, bij Sint-Juliaan in Langemark. Jimmy Duffy, Kampioen in de Loopgraven.

Bij uitgeverij Vrijdag en de Wablieft-stichting verscheen "Jimmy Duffy, Kampioen in de Loopgraven". Meer info: www.geertspillebeen.be

James Duffy wint de Boston marathon 1914, Duffy is dood 1915

Herwig Reynaert

De marathon van Boston wordt nooit meer wat hij was. Bommen, doden, gewonden,... Mensen mentaal en fysiek getekend voor de rest van hun dagen. De associatie met een loopwedstrijd ontgaat ons allen. En toch. De twee bommen horen voor altijd bij de Boston marathon. Op 15 april 2013 werden mensen letterlijk weggeblazen en de dood ingejaagd. Waarom? De (sportieve) droomwereld stond stil. Voor even.

Blijven lopen is immers de boodschap. Zinloos geweld mag ons niet tot stilstand brengen, geen halt toeroepen, verlammen of schrik inboezemen. Geweld mag nooit zegevieren. Het leven is hiervoor te mooi.

Boston, 20 april 1914. De Canadees James Duffy wint de Boston Marathon. Na een beklijvende wedstrijd mag hij het zegegebaar maken. Zijn landgenoot Edouard Fabre wordt tweede. Een krant kopt 'Duffy wins marathon. Fabre, Second, Makes it Closest Finish Ever.' De wedstrijd is een thriller. Duffy haalt het uiteindelijk na meer dan 42 km met slechts 15 seconden voorsprong.

23 april 1915. Duffy is dood. Een krant schrijft 'James Duffy among the dead'. Als lid van het 16th Battalion in de 'Second Battle of Ypres' sneuvelt hij, samen met vele anderen, die aprildag. Een week voor zijn vijfentwintigste verjaardag en vier dagen nadat zijn sportieve concurrent Edouard Fabre de Boston marathon 1915 wint. Vele (sportieve) dromen had hij nog. Olympische dromen zelfs. Een mooie toekomst lachte hem tegemoet. In 1912 werd hij vijfde op de Olympische marathon van Stockholm. Duffy stond al met stip genoteerd op het favorietenlijstje voor de editie in 1916. De spelen zouden normaliter in Berlijn plaatsvinden. Van cynisme gesproken. Duffy werd in volle sprint geraakt door de vijandige kogels. In plaats van startschoten weerklonken dodelijke schoten. Hij was deze keer niet snel genoeg. Hij werd door een stuk van een schrapnel in het hoofd getroffen. De wreedheid van de oorlog. Men went er nooit aan. Men mag er ook nooit aan wennen. Duffy ligt ondertussen al bijna een eeuw in Vlamertinge begraven. Zijn headstone is een blijvende herinnering aan zijn gloriejaar 1914. 'Ex long distance champion runner'. Als 'symbool' ook voor nooit meer oorlog.

Binnenkort gaat de herdenking van 100 jaar 'Groote Oorlog' volop van start. Laat het vooral een herdenking en eerbetoon worden aan de vele verloren duizenden en duizenden levens van jonge mensen die droomden van een gelukkig leven. Ze zagen die droom als een zeepbel uit elkaar spatten. Ouders, echtgenotes, familie, vrienden en vriendinnen bleven wezenloos en troosteloos achter. Iedere dag overkomt dit nog veel te veel mensen. Het treurende ouderpaar van de Duitse kunstenares Käthe Kollwitz, die haar achttienjarige zoon Peter in de oorlog verloor, blijft er de stille getuige van. Hanns Braun, drievoudig Olympisch medaillewinnaar, ligt eveneens op het Duitse militaire begraafplaats in Vladslo begraven.

Leren we dan als mensheid - of toch maar mensdom - nooit? Dagelijks laten mensen in allerhande conflicten het leven. Waarom? Het leven is toch te kort om het onaangenaam te maken? Waarom blijven we over onnozele zaken zaniken? Waarom blijven we het elkaar zo lastig maken? De bekende 'sportfilosoof' Johan Cruïff zei ooit 'Ieder nadeel heb zijn voordeel'. Het is inderdaad, ondanks alles, nooit allemaal kommer en kwel. Bij iedere aanslag, conflict, ... zien we ook de schoonheid van de mensen. Gelukkig. Mensen die zonder schrik voor eigen lijf en leden voor anderen opkomen.

Solidariteit in de praktijk. Ook nu. De vele mensen die o.a. in Syrië helpen om gewonden de nodige medische zorgen te verstrekken. Chapeau. Carlos Arredondo, beter bekend als de man met de cowboyhoed, wordt nu al geroemd als held van de aanslag in Boston. Hij had nochtans al zijn deel van het leed. Hij deelt geregeld Amerikaanse vlaggen uit ter herinnering aan zijn zoon die op 20-jarige leeftijd in Irak sneuvelde. Zijn andere zoon pleegde zelfmoord. Hij was het echter die de zwaargewonde Jeff Bauman, die supporterde voor zijn vriendin, te hulp snelde en zonder enige twijfel zijn leven redde. Een standbeeld verdienen dergelijke mensen.

Duffy kon niet meer gered worden. En toch. Ook hij werd, tijdens zijn laatste uren, bijgestaan door helpende handen. In nood kent men immers zijn vrienden.

Laat Boston, ondanks alles, een oproep worden om geweld achterwege te laten. Geweld kan nooit een oplossing zijn. Hopelijk kunnen media ooit uitpakken met 'de oorlog is dood, leve de wereldvrede'.

James Duffy

Bart Vangryspere

Boston (USA), april 1914. James Duffy, een jonge Ier die in Schotland opgroeide maar als 21-jarige emigreerde naar Canada, wint de prestigieuze marathon van Boston na een ijzingwekkende eindstrijd. Zijn eerste verzoek na de finish is om een sigaret, zijn tweede om een flesje bier. De flamboyante Duffy, twee jaar voordien al vijfde op de Olympische marathon in Stockholm, geniet met volle teugen van het leven. Hij combineert dit met harde trainingen en opeenvolgende overwinningen. Duffy, een van de grootste looptalenten van zijn generatie, kan volgens zijn Canadese achterban het Olympische marathongoud in 1916 niet ontlopen.

Valcartier (Canada), september 1914. Enkele maanden later breekt de Eerste Wereldoorlog uit. Duffy is bij de eerste vrijwilligers die zich melden bij het Canadese leger. Op 23 september 1914 laat hij zich inlijven in Valcartier, Quebec. Enthousiast belooft hij zijn vrienden dat hij, eenmaal op het strijdtoneel, slechts in een richting zal lopen: "Naar Berlijn". Duffy wordt ingelijfd bij het 91ste Argyle Regiment maar wordt enkele weken later overgeplaatst naar het 16de bataljon (The Canadian Scottish) van het CEF (Canadian Expeditionary Force). Op 29 september vertrekt Duffy met de HMT Andania naar Engeland. De Andania maakt deel uit van een konvooi van 32 transportschepen, geëscorteerd door zes kruisers. Op 18 oktober ontscheept het 16de bataljon in Plymouth (Engeland). Duffy en zijn metgezellen krijgen hun militaire opleiding: fysieke training, schietoefeningen, drill, oefenen met de bajonet, ...

Saint Nazaire (Frankrijk), februari 1915. Op 11 februari 1915 reist het 16de bataljon naar Frankrijk. Op 15 februari meren zij aan in Saint Nazaire. In Noord-Frankrijk doet Duffy zijn eerste frontervaring op, maar van een echte vuurdoop is nog geen sprake. In april marcheert Duffy's bataljon, via Vlamertinge, naar het leperse front.

Ieper, april 1915. Op 16 april, 's avonds, komen zij aan in frontlinie ten oosten van de weg Sint-Juliaan-Poelkapelle. Terwijl Duffy loopgrachten in de buurt van Ieper versterkt, vindt in Boston de marathon plaats. Fabre, die het jaar voordien nipt verloor van Duffy, wint. Op 20 april wordt het 16de afgelost. Maar de rust is kort. De Duitsers lanceren op 22 april, in de namiddag, hun eerste gasaanval en slaan een bres in de verdediging rond Ieper. Het 16de bataljon krijgt het bevel om (samen met het 10de bataljon) een tegenaanval uit te voeren. Hun doel: Kitchener's Wood bij Sint-Juliaan heroveren. Iets voor middernacht verlaten de Canadezen het verzamelpunt op zowat 900 m van Kitchener's Wood. In dichte rangen, acht rijen in totaal, vorderen de Canadezen - bajonet op het geweer - in de richting van het bosje. "It was a calm, starlight night; the moon was just setting and when the Battalion formed up for the attack, the objective could be seen as a dark blur in front." (The history of the 16th Battalion, H.M. Urquhart) De stilte wordt verbroken als de mannen zich dichtbij het bos doorheen een met ijzerdraad versterkte haag, moeten werken. Het gekletter van bajonetten tegen de draad, waarschuwt de vijand. Een vuurpijl verlicht het veld en meteen barst de hel lost. De Canadezen worden neergemaaid. Toch slagen de overlevenden erin om die nacht Kitchener's Wood in te nemen. De tol is hoog. Het 16de bataljon, 300 soldaten en 5 officieren, telt slechts 27 overlevenden. James Duffy is er niet bij. Zwaargewond wordt hij naar een veldhospitaal gebracht. Hij overlijdt enkele uren later.

Foto's zijn terug te vinden op www.wol.be/nl/jewaserbij.

TERUGBLIK – kort

8 februari 2014

Bezoek aan het Guislainmuseum en de Hollandstelling

8 maart 2014

Wandeling o.l.v. Lieven Stubbe, Piet Chielens en Mr. Shipman naar The Bluff, Hill 60, Caterpillar

5 april 2014

Deelname aan de Namenlijstmarathon in het Kenniscentrum

12 april 2014

VIFF-daguitstap: De eerste slag bij Ieper, Ijzerslag, Lombardsijde

19 april 2014

Remembrance James Duffy, Vlamertinge Military Cemetery

7 juni 2014

Vijftiende Redmondwandeling

26 juni 2014

Remembrance Fred Hampton, Bethlehem Farm East Cemetery, Mesen

4 september tot 10 september 2014

Slagveldreis naar Trentino en Veneto, onder leiding van Piet Chielens

Oproep tot medewerking

**7 JUNI 1915 – 2015:
LZ 37 ONTPLOFT BOVEN GENT**

De Britse piloot Reginald A.J. Warneford schoot op 7 juni 1915 boven Sint-Amandsberg (Gent) de Duitse Zeppelin LZ 37 neer. Het luchtschip stortte neer op het klooster van de Visitatie-zusters en op het kerkplein. Vele stukjes kwamen terecht bij burgers. Volgend jaar plannen het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis Maurits Gyseling (DSMG) en de Heemkundige Kring 'De Oost-Oudburg' een grote herdenkingstentoonstelling.

Zij doen een oproep om die stukjes – sommige bewerkt tot kunstwerkje – tentoon te stellen of te fotograferen.

Contacteer Frederik Vanderstraeten, tel. 0477 35 19 61 of mail vanderstraeten.fr@telenet.be.

HET CHINESE LABOUR CORPS

Philippe Mingels — *Philippe Mingels is een sociaal werker, met een bijzondere passie voor geschiedenis, politieke vraagstukken en sociale thema's. Hij is zelfstandig lesgever, schrijft essays, geeft lezingen en begeleidt ook groepen in het kader van "De Grote Oorlog". Philippe staat bekend als een expert inzake de geschiedenis van het Ierse eiland.*

Zou het een gevolg van de economische ontwikkeling zijn, die China sinds de jaren 1990 doormaakt? Of is het een effect van het toenemend belang van de Chinese markt voor onze eigen economie. Allicht zit ook het groeiend aantal Chinese toeristen dat Europa aandoet er voor iets tussen. Ook zonder die economische realiteit verdient de inbreng van de Chinezen in de Eerste Wereldoorlog, en meer bepaald aan het Westelijke Front, onze aandacht.

Die inbreng is een direct gevolg van de enorme slachting bij de Somme die plaats vond in de zomer van 1916. Op 1 juli 1916, de start van die campagne, verliezen de Britten meer dan zestigduizend manschappen. En het is meteen duidelijk dat het daar in de daaropvolgende dagen en weken niet bij zal blijven. De enorme verliezen van 1915¹ waren al aanleiding voor de invoering van de dienstplicht in het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Ierland.² Maar ondanks de toepassing van de dienstplicht³ en de verschillende aanpassingen van de Military Service Act, ziet het er naar uit dat de Britse legerleiding veel

meer manschappen nodig zal hebben, wil ze die ongeziene uitputtingslag winnen.

Die dwingende queeste naar nog meer kanonnenvlees dreigt te botsen met de aloude militaire logica, dat zonder een goed geolied logistiek apparaat alles dreigt stil te vallen. De oorlogsindustrie, de landbouwsector, het front zelf... alle sectoren hebben nood aan extra handen. Op het thuisfront zijn intussen de vrouwen al massaal in de gapende bres in de arbeidsmarkt gesprongen. Er moet dus dringend volk gevonden worden om het vele werk aan en achter het front te klaren. Veel volk. En op die manier komt China in zicht.

De Fransen hebben hun blikken nog vóór de Slag bij de Somme 1916 naar het oosten gericht. Ze hebben ervaring met de Chinezen. Vanaf 1913 — kort na de oprichting van de Republiek — zijn Chinese studenten-arbeiders richting Frankrijk getrokken. Geen betere plek op de wereld voor de aanstormende Chinese generaties om de wereld te begrijpen

dan de bakermat van de Europese verlichting. Begin 1916 heeft Frankrijk Georges Truutil al naar Peking gestuurd om arbeiders voor de oorlog te rekruteren. De Fransen mikken trouwens niet alleen op Chinese arbeiderskrachten. Ze halen ook arbeiders uit hun Afrikaanse kolonies, uit Indochina⁴ en zelfs Thailand.

De Britten richten zich op de havenstad Weihaiwei⁵, in de oostelijke provincie Shandong. Die stad valt onder Britse voogdij sinds 1898. De Britten hebben er trouwens nog infrastructuur staan van een eerdere rekruteringscampagne voor de Zuid-Afrikaanse mijnen. Hun schepen zullen er in de baai de nodige beschutting vinden. Er zijn ook Britse christelijke zendelingen actief in het gebied, die bereid zijn om zich in het belang van de Natie van hun meest overtuigende kant te laten zien.

De Chinese overheid blijkt de doelstellingen van de Fransen en de Britten niet ongenegen. De jonge Chinese republiek begrijpt dat ze deze kans om een stem te verwerven in een vredesconferentie, die er ooit moet komen, niet kan laten liggen. De Chinese republiek hoopt op die manier de verloren gebieden terug te winnen. Vooral de toewijzing van Qingdao aan Japan is de Chinezen een doorn in het oog.⁶ Er moet enkel nog een manier worden gevonden om de Chinese neutraliteit te omzeilen.

“Truutil, de Franse militair” wordt “Truutil, de Franse landbouwingenieur”. De rest wordt geregeld via een spookfirmaatje zodat in de lente van 1916 de eerste lichte Chinezen vanuit Tianjin richting Frankrijk kan vertrekken. Het zullen er uiteindelijk 40.000 worden. Tussen 1916 en 1917 vertrekken ook meer dan negentigduizend Chinese arbeiders – deze keer in Britse dienst – naar Frankrijk. Vijftigduizend van hen zullen dat doen via de haven van Weihaiwei.

De meeste rekruten komen uit de dichtbevolkte oostelijke kustprovincie Shandong. Het zijn voornamelijk arme boeren en arbeiders, die worden aangetrokken door een loon dat 4 keer hoger ligt dan wat ze normaal in China zouden verdienen. Het contract garandeert hen bovendien kledij, voedsel, onderdak en medische verzorging. Er is zelfs een compensatieregeling voorzien voor de familie in geval van blijvend letsel of overlijden. In ruil ondertekenen ze een contract van 3 jaar⁷ en krijgen ze een identificatienummer. Hun naam is van minder belang. De Chinese contractanten zullen ook begeleid worden door jonge intellectuelen, die dienst doen als tolk en gelokt worden door studiebeurzen in Groot-Brittannië.

Het eerste contingent Chinese arbeiders in Britse dienst⁸ arriveert in april 1917. Eind 1917 werken er al 54.000 Chinese arbeiders aan het front in Frankrijk en België. Op 11 november 1918 zijn in België en Frankrijk ongeveer 96.000 Chinezen actief. In mei 1919 zijn er nog 86.000. De Chinese arbeiders werken 8 uur per dag, de duur van het marcheren van en naar het werk en de etensijd niet meegerekend. Ze werken zeven dagen op zeven.

De lokale bevolking bekijkt die kleine vreemde mannetjes, eerst met argwaan en bedenkt hen met de roepnaam “Tsjings”. Die roepnaam is een lokale verbastering van het Engelse scheldwoord “Ching”. De arbeiders staan onder bevel van Engelse officieren en elk contact met de burgerbevolking is hen verboden. Ondanks die strenge voorschriften, blijkt dat de lokale handelaars er goede zaken mee doen.

De Chinezen worden ingezet voor het begraven van gesneuvelde soldaten en de aanleg of het herstel van wegen en loopgraven. Ze komen daarbij voortdurend in contact met achtergelaten wapentuig en onontplofte munitie. Wanneer ze bij die opruimingswerken het leven laten, worden ze dikwijls bijgezet op de militaire begraafplaatsen in de buurt. Dat is waarschijnlijk wat Chang Chi Hsuen, de enige Chinese arbeider, die begraven ligt op Croonaert Chapel Cemetery, is overkomen, zij het dan na de wapenstilstand. Dat geeft de datum van zijn overlijden – 23 januari 1919 – in elk geval aan.

1. Het gaat vooral om de Ilde Slag bij Ieper; de lenteoffensieven van maart en mei 1915 (resp. Neuve Chapelle en Aubers) en the Battle of Loos in het najaar. De Australische, Nieuw-Zeelandse en Britse troepen – waaronder de 10th (Irish) Division – hebben ook enorme verliezen geleden tijdens de campagne van de Dardanellen en de landing op Gallipoli (Turkije).

2. De “Military Service Act” van januari 1916 zorgt ervoor dat ongehuwde mannen tussen 18 en 41 jaar – uitgezonderd weduwnaren met kinderen én religieuzen - kunnen worden opgeroepen voor militaire dienst. De eerste Britse dienstplichtigen krijgen hun oproepingsbrief afgeleverd op 2 maart 1916. De toepassing van de wet op de dienstplicht geldt weliswaar niet voor het Ierse eiland. De Fransen kennen de dienstplicht al sinds de oprichting van de (Eerste) Franse Republiek in 1792. De Franse staat heeft de voorbije 100 jaar al duizenden jonge mannen naar de oorlog gestuurd. Dat verhaal herhaalt zich in het kwadraat tijdens de Eerste Wereldoorlog. Vanaf 21 februari 1916 offert de (Derde) Franse Republiek, in Verdun alleen al, verschillende generaties weerbare mannen op. Een geallieerde uitbraak in de Somme – lees: de Slag bij de Somme – moest de aanhoudende Duitse druk op dat Frans symbool van onverzettelijkheid wegnemen en tegelijk de Franse infanterie behoeden van de complete ondergang.

3. De wet wordt eind mei 1916 uitgebreid tot gehuwde mannen en wordt later nog verschillende keren aangepast en uitgebreid.

4. De arbeiders uit Indo-China komen vooral uit het Franse protectoraat Annam, het centrale deel van het huidige Vietnam. Ze worden bijgevolg dikwijls gemeenzaam Annamieten genoemd. In het graf 482 van de Franse militaire begraafplaats van het Oost-Vlaamse Machelen-aan-de-Leie ligt, volgens het register, Hoan C.V. Than begraven. In de kolom “Grade et régiment” wordt hij aangeduid als “travailleur anamite”. Hij is gestorven op 11 november 1918. Die verwijzing naar de laatste dag van la Grande Guerre is naar Franse doen eigenlijk vrij uitzonderlijk. De Franse legerleiding heeft de tientallen Franse gesneuvelden van het laatste uur officieel laten sterven op 10 november, kwestie van de aanverwanten van de slachtoffers niet te veel aanleiding tot protest te bezorgen. Wellicht was het risico op protesterende familieleden uit Annam een stuk minder.

5. De huidige naam van de stad is Weihai.

6. Japan en China zijn al eeuwenlang verwikkeld in allerlei territoriale conflicten. Sinds het begin van de oorlog is die voormalige Duitse concessie, inclusief marinehaven, aan Japan toegewezen.

7. De Chinese arbeiders in Franse dienst hebben een contract voor 5 jaar ondertekend.

8. Hoewel er Franse troepen in de zuidelijke Westhoek actief zijn geweest, zijn mij geen gegevens bekend over aanwezigheid van Annamieten of Chinezen in Franse dienst in of achter de Franse linies in Westhoek. Vandaar dat deze tekst zich verder concentreert op Chinese arbeiders in Britse dienst.

Tijdens de oorlog vallen er geregeld Chinese slachtoffers als gevolg van de beschietingen. Het meest gekende incident in de Westhoek haalde zelfs, zij het bijna 100 jaar na datum, de Chinese media. De zogenaamde “Dertien van de Busseboom” zijn gestorven op 15 november 1917 in hun kamp in Reningelst. Pastoor Van Wallegem schrijft er over in zijn bekende oorlogsdagboek: *“’s Nachts tamelijk veel geschot. Aan den Poeper vallen obussen in een Chineesch kamp en verschillende gele mannen worden er gedood”*.

Veel minder bekend is dat verschillende Chinese arbeiders het slachtoffer zijn geworden van incidenten met mogelijk een racistische inslag. Drie van hen liggen broederlijk naast elkaar begraven op Westoutre British Cemetery. Het zijn leden van het 105de compagnie Chinese Labour Corps. Ze zijn afkomstig van de provincie Zhili.⁹ De drie zijn op Kerstdag 1917 betrokken geraakt in een gevecht met dronken Nieuw-Zeelandse soldaten. Die dag wordt trouwens melding gemaakt van verschillende vechtpartijen met Nieuw-Zeelanders. Wanneer die situatie uit de hand dreigt te lopen, komt een compagnie van de Royal Welch Fusiliers tussen om de orde te herstellen. Die schieten

in de massa. Wù Ēnlú, Zhāng Hóng’ān en Zhāng Zhidé blijven dood achter. Ze zijn officieel gestorven als gevolg van “a fracas at Zwarteberg/Mont Noir”. Dat het incident niet op zich staat, valt af te leiden uit de grafstenen van Nieh Hsing Huang en Sh Feng Shan op Bailleul Communal Cemetery Extension, Nord. Beiden zijn eveneens op 25 december 1917 overleden. De eerste is “possibly killed during a fracas near Locre”. Over de omstandigheden van de dood van de tweede is niks terug te vinden. Hij is vermoedelijk eerder ook begraven geweest in Reningelst. Er wordt in geen enkel geval melding gemaakt van Nieuw-Zeelandse slachtoffers van de stevige interventie van de Welch Fusiliers wat wijst op een bewuste strategische interventie.

Er is weinig bekend over de rol van het Chinese Labour Corps in het najaar van 1918. In welke mate zijn die Chinese arbeiders in het kielzog van de Britse troepen mee opgeschoven met het finale geallieerde offensief? Welk verhaal vertelt het graf van Twon Cheng Chi op Kezelberg Military Cemetery¹⁰, in de driehoek Hill 41, Dadizele en Ledegem?¹¹

Na de wapenstilstand verandert de perceptie van de lokale bevolking ten aanzien van de Chinezen compleet. Getuigenissen spreken niet meer over lachende en hardwerkende kerels, maar over gevaarlijke individuen, die moordend en rovend door de streek dwalen. Nu de oorlog voorbij is, blijkt de militaire omkadering ergo discipline niet meer dezelfde. De arbeiders ontluchten geregeld hun kampen en bewapenen zich soms met geweren en granaten, die ze gemakkelijk vinden op het gewezen slagveld. Het moet gezegd dat veel van die verhalen uit tweede hand zijn opgetekend en moeilijk verifieerbaar zijn. Het moet ook gezegd dat er veel lokale “frontschuimers” actief waren, die kort na de oorlog minstens even goed profiteerden van het gebrek aan wettelijk gezag in de streek. De gruwel van de oorlog, de totale kaalslag, de ontbering en de (indruk van) feitelijke straffeloosheid haalden ook bij verschillende streekbewoners het slechtste naar boven.

Gezien de reputatie van dat Chinese Labour Corps geniet het opschrift, dat we op heel veel grafstenen van Chinese arbeiders vinden, toch best even onze aandacht: “A good reputation endures for ever”. How long does a bad one persist? Of hebben we hier te maken met het bekende adagium “Van de doden niks dan goed!”? We vinden het opschrift zelfs terug bij mannen, die aantoonbaar minder met hun reputatie bezig waren. Er zijn 10 gevallen bekend waarbij de Britse legerleiding overgaat tot rechterlijke vervolging en executie van Chinezen. De laatste executie van een Chinese terdoodveroordeelde in Vlaanderen vindt plaats op 8 mei 1919 in Poperinge. Zijn naam: Wang Ch’un Ch’ih. Zijn nummer: 44735. Hij is een arbeider van de 107th Chinese Labour Corps.¹² Op zijn graf: “A good reputation endures for ever”.

In de loop van 1919 lopen de contracten van de eerste lichten Chinese arbeiders in Britse dienst ten einde. De compagnieën worden bijgevolg één voor één teruggetrokken. Het is bekend dat de streekbewoners aangeven blij te zijn

dat het Chinese Labour Corps in september 1919 de streek verlaat. In België en Noord-Frankrijk blijven nog enkele Chinese arbeiders achter. Zij moeten de namen van hun overleden kameraden in de witte grafstenen beitelen.

De Chinese overheid heeft intussen al haar conclusies getrokken. De Vredesconferentie in Parijs heeft niks opgeleverd. Japan mag ondanks de Chinese samenwerking met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk de voormalige Duitse marinehaven Qingdao behouden. De individuele Chinese contractant is ook niet echt beter geworden van zijn Europees avontuur. Zijn zuurverdiende spaargeld blijkt intussen nog amper iets waard. En van die studiebeurs voor de meegerisde tolk is evenmin veel in huis gekomen.

Ongeveer 2.000 Chinese arbeiders in Britse dienst zijn tijdens de oorlog of vlak daarna gestorven. De meeste Chinese begraafplaatsen worden vrij snel opgeruimd. Waar de stoffelijke resten van de overledenen naartoe zijn, is niet altijd bekend. Er wordt aangenomen dat vele ervan gewoon verloren zijn gegaan. De grootste groep Chinese slachtoffers in de Westhoek vinden we terug op Lijssenthoek Military Cemetery. Daar liggen 35 arbeiders begraven. Maar de meeste Chinese graven van het westelijke front zijn verzameld op de begraafplaats in het gehucht Nolette van de Franse gemeente Noyelles-sur-Mer (Département Somme). Het zijn er 842 en er is een gedenksteen voor 42 andere, die nooit zijn teruggevonden.

De belangrijkste doodsoorzaak van de Chinezen aan het Westelijke Front blijkt dan weer de Spaanse griep te zijn. En van de naamgeving van deze pandemie moet dan weer worden gezegd, dat het een vlag is die allerminst de lading dekt...¹³

Eens de laatste Chinese tekens op de witte grafstenen gekapt, zullen ook de laatste Chinese steenkappers letterlijk uit beeld verdwijnen. Omdat de oorlog meestal wordt herleid tot een verhaal van veldslagen tussen Europese natiestaten, zullen de Chinese arbeiders in de daarop volgende decennia, zelfs stilaan uit het collectief geheugen worden gewist. Maar dat is dan weer buiten de hedendaagse economische wetmatigheden gerekend. Vandaag hebben de Europese natiestaten de Chinezen opnieuw nodig.

Met dank aan Dominiek Dendooven (I.F.F.M.) en Jef Bogaert uit Vichte voor de informatie. — Foto's: Patrick Boone

Bronnen:

Xu Guoqi, "Strangers on de Western Front: Chinese workers in the great war", 2011, 336 p.

Piet Chielens en Julian Putkowski, "Unquiet Graves / Rusteloze Graven Guide: Execution Sites of the First World War in Flanders", Francis Boutle Publishers, 2000

Dominiek Dendooven en Piet Chielens, "Wereldoorlog I - Vijf Continenten in Vlaanderen", Lannoo, 2009, 2007 p.

Jef Bogaert, "Tussen Leie en Schelde in 1918 – in het spoor van de negende (Schotse) divisie", 1993, 86 p.

Tentoonstelling "Chinese Labour Corps - Sjuwers voor de oorlog", I.F.F.M., 2010

9. De voormalige provincie Zhili wordt vandaag Hebei genoemd en ligt ten noorden van de provincie Shandong.

10. Aangezien er veel graven van Chinese arbeiders verdwenen zijn, is het niet echt mogelijk om hun bewegingen af te leiden aan de hand van de aanwezigheid van grafstenen. Op Kortrijk (St. Jan) Communal Cemetery liggen trouwens 8 Chinese arbeiders begraven, maar hun grafstenen geven dan weer aan dat ze gestorven zijn na 11 november 1918.

11. Deze Britse militaire begraafplaats bevindt zich in de Korteweg in Moorsele, vlakbij de vroegere spoorlijn tussen Menen en Roeselare. Het zicht op Ledegem wordt gehinderd door het groene lint van de provinciale fietsverbinding, die de voormalige spoorlijn vervangt. Ledegem is op 1 oktober 1918 veroverd door de 9th (Scottish) Division, maar moest nadien deels terug prijsgegeven worden aan de Duitsers. Pas op 14 oktober is het dorp volledig in geallieerde handen door toedoen van de 9th en 29th (United Kingdom) Division. De 1er Martin Joseph Moffat, 2nd Bn, Prince of Wales's Leinster Regiment - zijn eenheid maakt sinds april 1918 geen deel meer uit van de 16th (Irish) Division en is intussen toegevoegd aan de 29ste - wordt voor zijn bijdrage aan de herovering van Ledegem beloond met een Victoria Cross.

12. Op 2 februari 1919 heeft Wang Ch'un Ch'ih een collega gedood in een kamp in De Klijte. Hij is daarna op de vlucht geslagen maar half maart 1919 gevat door de militaire politie in Le Havre bij een poging om per schip te ontsnappen. Hij wordt berecht op 14 april 1919. Wang Ch'un Ch'ih is begraven op Plot II. O54 in Poperinghe Old Military Cemetery (Deken Deboolan). Ook voor Wang geldt "A good reputation endures for ever."

13. De Grote Oorlog in cijfers uitdrukken is een heikele zaak. Verschillende bronnen houden het op een kost van ongeveer 5 miljoen mensenlevens. De wereldwijde griepandemie van 1918-1919 heeft met zekerheid een veelvoud aan slachtoffers geëist. De meeste bronnen spreken wereldwijd over zo'n 50 miljoen slachtoffers. Verschillende bronnen nemen aan dat het virus samen met de Chinese of Vietnamese arbeiders werd geïmporteerd vanuit Azië. Het virus was van het type H1N1 en is dus nauw verwant met de door ons gekende vogelgriep (2003, 2006,...), die ook vanuit Azië de wereld heeft rondgereisd. Bij de eerste uitbraak - voorjaar 1918 - denken de militaire leiders aan beide zijden van het conflict dat de troepen last hebben van de mix aan schadelijke chemicaliën, die men op het slagveld (heeft) gebruikt. De Duitsers hebben het daarom over "Flandern-Fieber". De naamgeving 'Spaanse griep' refereert eigenlijk naar de Spaanse kranten, die het eerst berichtten over de epidemie. Andere bronnen situeren de oorsprong van de pandemie in de Verenigde Staten. Het virus richt er een ware ravage aan. Er sterven 30.000 militairen tijdens hun opleiding in de kazernes. Het merendeel van de Amerikaanse slachtoffers tijdens de Grote Oorlog is bijgevolg niet in de slagvelden maar in bed gestorven. Vandaag ook de populaire stelling dat 'the germs' nog dodelijker waren dan 'the Germans'.

R E M E M B R A N C E S

PTE. FRED HAMPTON

*Bethleem Farm East Cemetery, Mesen _ 26 juni 2014
(i.s.m. Annemie Decoene en leerlingen Vrije Basisschool Immaculata Ieper)*

In 1914 was Australië een Britse kolonie met een hoge graad van zelfbestuur. Toen de oorlog uitbrak schaarde Australië zich dan ook zonder aarzelen uit solidariteit achter het moederland Groot-Brittannië. Er werd enthousiast gereageerd toen vrijwilligers werden geroepen om te gaan strijden op het Europese front.

Meer dan waarschijnlijk was Fred Hampton ook zo iemand. Als 24-jarige was hij geëmigreerd vanuit Manchester naar Australië. Hij ging er wonen in Croydon Street, Bellevue, Western Australië en werkte er als steenbakker. Op 10 augustus 1916 beantwoordt Fred de lokroep naar avontuur – hij is dan net 31 jaar – en hij laat zich inlijven. Zijn opleiding krijgt hij in

het militaire kamp van *Blackboy Hill*¹, de kweekvijver van de Australische sleuteleenheden. Van daaruit zullen uiteindelijk zo'n 32.000 soldaten vertrekken naar de verschillende gevechtszones in het Midden-Oosten en West-Europa.

Na zijn basisopleiding in Australië scheept Fred in aan boord van de H.M.A.T. Argyllshire² op 9 november 1916 vanuit Fremantle aan de westkust van Australië. Twee maanden later, op 10 januari 1917 arriveert hij in Groot-Brittannië. Later gaat het vanuit Folkestone op 24 april 1917 naar Etaples aan de Franse noordkust. En dan wordt hij eindelijk, op 1 mei 1917, opgenomen in de getalsterkte van het Australische 43ste Infanteriebataljon, een onderdeel van de Australische 3de Divisie.

Hij wordt al meteen voor de leeuwen geworpen want hij neemt deel aan de Slag bij Mesen.

Loopgrachten hebben wat te lijden van voortdurende beschietingen en hevige regenval. Onderhoudswerken aan die defensieve stellingen dringen zich dan ook op. Fred is op 3 juli 1917 aan het sjuwen met zandzakken en prikkeldraad in de steunstellingen tussen Mesen en Waasten, als hij wordt getroffen door een artilleriegranaat. De vlijmscherpe metaalscherven rukken zijn volledige onderkaak weg. Volgens ooggetuigen leeft hij nog enkele minuten maar bezwijkt hij uiteindelijk aan zijn zware verwondingen. Hij laat een vrouw Eleanor, die hijzelf met Helena aansprak, en een dochtertje Mary achter. Op 14 december 1917 vraagt ze schriftelijk naar de persoonlijke spullen van haar man. Ze ontvangt ze op 18 maart 1918: zijn identificatieplaatje en portefeuille, een zakdoek en enkele foto's.

Na de oorlog verhuizen zijn weduwe en zijn dochtertje Mary naar *Midland Junction*. De lokale historica Jude Carr uit de *City of Swan* wist me per e-mail te vertellen dat ze sinds 1930 van beide het spoor bijster is.

Het was deze soldaat die de leerlingen van de Ieperse Vrije Basisschool Immaculata op 26 juni herdachten. Hoewel het door de actieve deelname van de leerlingen een ingetogen en emotionele herdenking was, bleef ik toch een beetje op mijn honger wegens geen reactie uit Australië. Nog diezelfde avond bekeek ik mijn e-mails en een nieuw bericht vanwege de *West Australian Newspaper* trok mijn aandacht: ze hebben zich vergist van datum en het zoekertje werd pas op maandag 30 juni 2014 geplaatst. *"If there are relatives in Perth I'm sure they will be very pleased to know of your kindness. It is really amazing how your countrymen look after our lost soldiers and for so many years after the event. Almost 100 years now. Perhaps if you receive a photo and some family information it will not be too late to share with the children"*, vervolgt de krant.

Uiteraard kon ik het niet laten en op die bewuste 30 juni consulteerde ik tijdens de kantooruren vol spanning mijn berichten via de *webmail*. Mijn nieuwsgierigheid werd beloond want het eerste bericht is al meteen raak. *"I found two photos of Private Fred Hampton in two of the local Western Australian newspapers"*, schrijft een vriendelijke Greg Reed. De kwaliteit van de krantenfoto's is uiteraard niet om over naar huis te schrijven, maar het is wat we zoeken: een gezicht op de grafsteen.

Een zekere Lani Munday uit Darkan kan zijn enthousiasme nauwelijks bedwingen: *"My mother (90 years old) read your request in the West Australian newspaper a few days ago. Mum didn't know the Hamptons but knows Croydon Street very well as she has lived in the Bellevue area all her life. She is fairly certain she remembers the house as for a long time it would have been the only house in the street. I'll see if I can research that more. We wondered how you are connected to Fred Hampton and why? Are you a relative? Would love to know your story and your connection to Fred Hampton."*

Na wat bijkomende uitleg en duiding liet het antwoord niet lang op zich wachten. *"I had not heard of the Friends of the In Flanders Fields Museum in Ypres. Thanks for letting us know how you are involved with a soldier who lived down the road from my Mum. How wonderful that the local children remember a soldier every year. Mum and I, and I'm sure lots of other relatives of Australian soldiers who fought and died in France many years ago really appreciate that children over there take the time to remember. If you ever do anymore research and you think I may be able to help please ask as it would be a pleasure to help"*, besluit Lani uiteindelijk. Dat dacht in tenminste tot een paar dagen Lani mij het volgende schreef: *"Had another look at the marriages in Western Australia and found a Mary M Hampton married John L Macbain at Northam, Western Australian in 1934. This could be Mary or Mollie as she would be in the right age as she was born in 1916, making her 18 years old. I looked up the Post Office Directories and couldn't find any John Macbain. If they were renting a house it wouldn't show their name unfortunately."*

Ondertussen staan Lani en ikzelf nog steeds in contact met elkaar en zal ik hem meer dan waarschijnlijk volgend jaar begeleiden op de Vlaamse en Noord-Franse slagvelden waar twee van zijn familieleden sneuvelden en begraven liggen.

Patrick Boone (i.s.m. Annemie Decoene) - Foto's: Gilbert Ossieur

Selectieve Bibliografie

- Charles Bean, *Official History of Australia in the War of 1914-1918*.
- Colliver & Richardson, *The Forty-Third: The story and official history of the 43rd Battalion AIF*.
- AWM4 Australian Imperial Force unit war diaries, 1914-18 War, *43rd Infantry Battalion July 1917*.

1. De site van *Blackboy Hill* wordt vandaag de dag gebruikt door *Saint Anthony's Primary School* en *Greenmount Primary School*. Valerie Everett, één van de researchers van het *Blackboy Hill Project*, had helaas geen gegevens over Fred maar ze raadde me wel aan een zoekertje te posten op de *West Australian Newspaper* wat ik dan ook prompt heb gedaan.

2. *His Majesty's Australian Transport* Argyllshire werd bij het begin van de oorlog omgevormd tot een troepen transportschip en later, in 1916, nogmaals omgevormd tot een hospitaalschip. In die hoedanigheid werd ze ook gekelderd in 1918 door de Duitsers.

MET DE FIETS DOORHEEN HET WESTELIJK FRONT

Aline Brachet is een Franse journaliste en gepassioneerde fietsster. Ze vatte het plan op om tijdens haar zomervakantie de vroegere frontstreek in Noord-Frankrijk en België met de trein en de fiets te verkennen. Ze hield een blog bij: tranchedevelo.wordpress.com. Op 4 augustus woonde Aline in het In Flanders Fields Museum de voorstelling van "De Namenlijst" bij. Ze kreeg nadien een rondleiding rond leper door niemand minder dan Gilbert Ossieur, onze voorzitter.

*Meer hierover: <http://tranchedevelo.wordpress.com/2014/08/04/a-ypres-et-dans-les-champs-des-flandres/>
Ze schreef voor ons een korte samenvatting van haar trip.*

Récit de dix journées à vélo sur les routes du front ouest

J'ai débuté, lundi 28 juillet 2014, cent ans après le déclenchement de la première guerre mondiale, un parcours à vélo en dix étapes sur la partie nord du front ouest. Au total 430 kilomètres qui m'ont conduit de Château-Thierry (Aisne) à Nieupoort (Flandre occidentale). Mon projet était d'aller à la rencontre de passionnés d'horizons divers afin de comprendre les enjeux autour de la mémoire, cent ans après un conflit qui tend peu à peu à être oublié.

Rouler à vélo, c'est ouvrir en grand une fenêtre sur les paysages qui nous entourent. La carte Michelin que j'avais sous les yeux m'avait pourtant prévenue : les monuments aux morts

et les cimetières se comptent par dizaines sur le papier. Mais en montant jusqu'au Chemin des Dames, en traversant les vallées et les plateaux de la Somme, de l'Artois et jusqu'au saillant d'Ypres, j'ai été saisie par ce que le territoire pouvait révéler. Les séquelles de la guerre sont partout : des zones encore inaccessibles, des trous d'obus à peine masqués par les arbres qui ont repoussé, les ruines d'un village à Craonne, des centaines de cimetières au bord d'une route ou tout au bout d'un petit chemin de terre, des balles de schrapnel qui remontent à la surface des champs lors de fortes pluies, une eau qui n'est plus potable et ne le sera peut-être plus jamais en raison des obus affleurant les nappes phréatiques... Mais la nature sait aussi être impertinente et offrir, sous un magnifique ciel d'été, ses plus beaux paysages, là même où les pires combats se sont déroulés.

En traversant ces territoires à vélo, j'ai croisé de nombreux passionnés arpentant ces terres blessées. Ici, un sexagénaire allemand qui osait, pour la première fois de sa vie, s'arrêter sur la ligne de front où son grand-père avait combattu ; là, un couple d'Anglais à la recherche des tombes des morts de leur commune ; ailleurs, à Pozières, un restaurateur ayant constitué un musée dédié aux troupes australiennes à l'aide des objets découverts aux alentours. La liste est longue et les objets datant de la première guerre mondiale continuent de refaire surface et de s'accumuler.

Tous ces passionnés, guides, descendants de poilus, touristes à la recherche d'un aïeul, membres d'associations locales, agriculteurs, nous disent, chacun sur leur territoire, l'absurdité d'une guerre et de tant de morts inutiles. Ils nous invitent à ne pas oublier, quand l'Homme a si facilement tendance à recommencer le pire. Tous dessinent le portrait d'une mémoire vivante, cent ans après. «Parce ce que ce genre d'héritage, on est plus riche encore quand on l'a transmis», me disait Noël Genteur, l'ancien maire du village de Craonne, au Chemin des Dames.

VOORUITBLIK – kort

Vrijdag 3 oktober 2014

Vernissage van de Historische Tentoonstelling: De IJzerslag en de Eerste Slag bij Ieper + Antony d'Ypres

Vrijdag 17 oktober 2014

Deelname aan "Lichtfront '14" (sector Palingbeek)

DE RODE DRAAK VAN WALES: NIEUW LANDMERK IN DE WESTHOEK

Sedert half augustus heeft de Westhoek er een opvallend beeld bij. Op de wijk Hagebos, langs de weg van Boezinge naar Langemark zie je een rode draak op een dolmen staan. Zo'n draak is het symbool van Wales, de regio vanwaar procentueel de meeste soldaten in verhouding tot de bevolking meestreden tijdens de eerste wereldoorlog.

Het beeld werd geplaatst op de plek waar de Welshmen op de eerste dag van de derde slag om Ieper in actie kwamen en is daarom goedgekozen. In de onmiddellijke omgeving van het monument sneuvelde diezelfde 31e juli 1917 de beroemde dichter Hedd Wyn.

Johan Van Duyse

ANTOON VERSCHOOT: 60 JAAR KLAROENBLAZER 'LAST POST'

Op 27 augustus 2014 straalde Antoon Verschoot (89 jaar). De Stad Ieper en de Last Post Association huldigden hem voor zijn 60 jaar bugler op de herdenkingsplechtigheid onder de Menenpoort. Van de West-Vlaamse gouverneur ontving Antoon de onderscheiding van Ridder in de Leopoldsorde. De Vrienden van het In Flanders Fields Museum wensen hem dan ook te feliciteren bij deze bijzondere gebeurtenis.

Gilbert Ossieur - Foto's: Last Post Association

DE MEDISCHE HULPVERLENING TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Drie nieuwe boeken over de medische zorg

De tentoonstelling “Oorlog & trauma” over de medische hulpverlening tijdens de Eerste Wereldoorlog is nog maar pas achter de rug, en daar verschijnen alweer drie boeken over dit thema, dat nochtans in de historiografie van de oorlog altijd zwaar onderbelicht is gebleven. Een ervan is de heruitgave van het standaardwerk van de Nederlandse medisch historicus Leo van Bergen, een tweede volgt de weg die gewonde (Britse) soldaten afleggen en ten slotte is er ook een biografische studie van een Limburgs arts aan het IJzerfront.

Vijftien jaar geleden publiceerde Leo van Bergen zijn baanbrekende studie *Zacht en eervol. Lijden en sterven in een Grote Oorlog*. Het boek was al geruime tijd niet meer beschikbaar, en daarom is het een uitstekend idee van de uitgeverij Manteau om het opnieuw uit te geven. Bij zijn verschijnen was dit de eerste wetenschappelijke Nederlandstalige studie over de medische zorg tijdens de oorlog, en ook vandaag blijft het een zeer lezenswaardig werk. Het wil een antwoord geven op de vraag wat een soldaat allemaal kan overkomen vanaf het moment dat hij naar het strijdtoneel vertrekt tot het ogenblik dat hij gewond wordt afgevoerd en eventueel de dood vindt.

Van Bergen constateert (nogal pessimistisch) dat de medische zorg vaak machteloos stond, hoe groot de medische diensten ook waren. Het aantal artsen en verpleegkundigen bleef te klein voor de behandeling van zowel het lichamelijk als het psychisch leed. Hij geeft het voorbeeld van de gesneuvelde regimentsarts van dichter Edmund Blunden, die werd vervangen door ... een veearts. Dat er te weinig artsen waren, hing nauw samen met het feit dat de absolute aantallen zieke en gewonde soldaten enorm stegen. In dit verband wijst de auteur - die zijn boek overigens illustreert met veel dergelijk cijfermateriaal - erop dat maar liefst 15 à 25 procent van de gewonden aan het westelijk front stierven, terwijl het sterftepercentage van de gewonden die levend in een eerstehulp post arriveerden ‘slechts’ 8 procent bedroeg.

Het enige minpunt aan de heruitgave van dit standaardwerk is dat de auteur van deze gelegenheid geen gebruik heeft gemaakt om zijn studie te actualiseren. Het boek bij de tentoonstelling “Oorlog & trauma” kwam waarschijnlijk net te laat om nog vermeld te worden, maar we missen bijvoorbeeld een verwijzing naar de vernieuwende studie van Christine Hallett over de Britse verpleegsters tijdens de oorlog, naar het interessante werk van Sophie Delaporte over de oorlogsgeneeskunde in Frankrijk en - dichterbij ons - naar het uitmuntende boek van Patrick Vanleene over zes buitenlandse verpleegsters in de Westhoek of onze eigen studie over het hospitaal L’Océan in De Panne.

De vermelde studie van Christine Hallett komt wel aan bod in het pas vertaalde boek van de Britse historica Emily Mayhew. *Gewond. Van het slagveld naar het militair hospitaal* volgt - net zoals van Bergen’s werk - de weg die een gewonde soldaat aflegt. De wijze waarop verschilt wel grondig: waar van Bergen opteert voor een uitvoerige wetenschappelijke studie van de verschillende stadia in de medische hulp, kiest Mayhew voor een andere, eerder onconventionele benadering: net als in een roman vertelt zij een doorlopend verhaal. Daarin worden de getuigenissen van gewonde soldaten en brancardiers, artsen en chirurgen, verpleegsters en geestelijk verzorgers, hospitaalsoldaten, ambulancetreinpersoneel en vrijwilligers in vooral Groot-Brittannië, maar ook in Frankrijk en in de Westhoek met elkaar verweven.

Een van de verhalen dat daarbij aan bod komt, is dat van de Britse arts Henry Souttar. Meteen bij het uitbreken van de oorlog bood deze ervaren chirurg zijn diensten aan, en kwam hij terecht in een hospitaal in Antwerpen. Dit Belgian Field Hospital moest echter begin oktober 1914 Antwerpen verlaten en werd een paar weken later in het bisschoppelijk college in Veurne het eerste groot fronthospitaal in de Westhoek. Eind januari 1915 hadden Souttar en zijn medewerkers er al meer dan 1000 gewonden behandeld. In de lente van 1916 werd hij naar Groot-Brittannië teruggedroepen, ondertussen was het hospitaal van Veurne naar Hoogstade overgebracht. In mei 1916 werd het een Belgisch militair hospitaal, dat tot februari 1920 bleef functioneren.

Een van de vrijwillige verpleegsters van het veldhospitaal in Veurne was Sarah MacNaughtan. Mayhew beschrijft hoe ze hielp met het uitladen van ambulances in het treinstation van Veurne, waar ‘vergeten’ gewonden aan boord van ambulancetreinen in de richting van Frankrijk werden gebracht. Ze richtte er een medische noodpost en een geïmproviseerde keuken in. Na meer dan een jaar in Veurne keerde ze naar Groot-Brittannië terug, waar ze in juli 1916 overleed. De auteur wijst er terecht op dat het verhaal van MacNaughtan vrij uniek is (en blijkbaar ook onbekend, het wordt bijvoorbeeld niet vermeld in het recent verschenen boek van Jozef Ameye over Veurne in de Grote Oorlog): de militaire autoriteiten bemoeiden zich niet met haar werk op het treinstation, maar toch mocht ze gebruikmaken van de militaire en medische infrastructuur.

Deze twee ‘Belgische’ verhalen mogen ons niet uit het oog doen verliezen dat het boek van Mayhew vooral handelt over het Britse leger aan het westelijk front. Net zoals van Bergen wijst zij erop dat het medisch systeem in eerste instantie faalde, maar tegelijkertijd geeft ze ook aan dat het spoedig werd gereorganiseerd. In de eerste maanden van 1915 verlieten de chirurgen hun basishospitaal en zetten zo dicht mogelijk bij het front veldhospitaal op, waar gewonden snel en rechtstreeks naartoe konden worden gebracht. Daarbij kwam de ontdekking dat operaties plaats konden vinden in een medische post dicht bij de verwonding, waardoor de overlevingscijfers radicaal verbeterden. In tegenstelling tot van Bergen, komt de auteur

dan ook - net zoals de eminente Britse historici Mark Harrison en Ian Whitehead - tot de conclusie dat de medische verzorging tijdens de Eerste Wereldoorlog een succes was, ondanks de gebrekkige voorbereiding en organisatie.

Ook het verhaal van de Limburgse frontarts Alfons Kerkhofs kan als succesrijk worden bestempeld. Kerkhofs, geboren op 1 maart 1892 in Sint-Huibrechts-Lille (Neerpelt) en in 1911 begonnen aan studies in de geneeskunde en de wetenschappen aan de universiteit van Leuven, werd op 29 juli 1914 opgeroepen en hield vanaf dan tot 17 januari 1918 notitieboekjes bij. Deze werden eind vorig jaar onder de titel *Alfons Kerkhofs. Een Limburgse blik op het IJzerfront* gepubliceerd door historicus Luk Van de Sijpe met de bedoeling "een breed publiek een indruk te geven van het dagelijkse leven aan het front dat zoveel meer was dan de oorlogsgruwelen, die zo grondig gedocumenteerd zijn en waarop zo vaak de nadruk gelegd wordt." (p. 7)

De geannoteerde agendanotities worden in Van de Sijpe's boek aangevuld met een biografische schets en een ruime selectie van de meer dan 1000 frontfoto's die dokter Kerkhofs heeft gemaakt. Uit de korte aantekeningen blijkt dat Kerkhofs op 10 oktober 1914 in de omgeving van Diksmuide terecht kwam. Hij diende er eerst als gewone soldaat, en werd in maart 1915 - net als heel wat andere medestudenten - bij de medische dienst van het leger ingelijfd als leerling-geneesheer. In die hoedanigheid werd hij als hulparts ingeschakeld bij de verzorging van gewonden, zieken en andere slachtoffers van oorlogsgeweld. Zijn beknopte notities laten wel toe om zijn aanwezigheid aan het front grotendeels te reconstrueren, maar zijn echter te summier en te onvolledig om een degelijke evaluatie te kunnen maken van zijn oorlogservaringen.

In die zin kunnen deze notities dan ook de vergelijking niet doorstaan met de uitgegeven dagboeken van artsen als Paul De Backer, Jos. De Cuyper, Albert De Moor en Maurice Lievens. Toch biedt dit zeer mooi uitgegeven boek een interessante blik op het leven achter de IJzer en op het werk van een 'moedig en toegewijd' dokter (dagorder van 16 juni 1916). De getuigenissen over en vooral de uittreksels uit brieven en postkaarten van Kerkhofs bieden een uitstekende aanvulling bij zijn aantekeningen, terwijl de ruime selectie uit zijn oorlogsfoto's - zie ook de illustraties bij dit artikel - een authentiek beeld geven van de medische hulpverlening en het dagelijkse leven aan het front.

Luc De Munck

Leo VAN BERGEN, *Zacht en eervol. Lijden en sterven in de Grote Oorlog 1914-1918*, Manteau, Antwerpen, 2014, 591 p., ISBN 978-90-223-2996-2, 29,99 €

Emily MAYHEW, *Gewond. Van het slagveld naar het militair hospitaal*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2014, 352 p., ISBN 978-90-234-8454-7, 24,90 €

Luk VAN DE SIJPE, *Alfons Kerkhofs. Een Limburgse blik op het IJzerfront*, Limburgse Studies, Wijer, 2013, 112 p., ISBN 978-94-918-2902-4, 20 €

The Last Post – Ieper 2014

Door mijn bezoek aan Ieper en omstreken ben ik erg onder de indruk geraakt van de gebeurtenissen die zich daar honderd jaar geleden hebben afgespeeld tijdens de oorlog, en daarom heb ik dit gedicht geschreven. Aangezien de Vrienden zich onder andere bezig houden met het bevorderen van de vrede in de ruimste betekenis van het woord, lijkt mij dit een prima streven. Vandaar.

De Menenpoort galmt met zachte kracht
 Onvoorwaardelijk en stipt
 Tot het einde der tijden
 Een eenzame trompet schalt
 In viervoud één broeder
 En wiegt waardig
 De duizenden dolende namen
 Die nooit meer zullen slapen

Kinderen leggen een krans

In dit mooie weidse land
 Met haar droeve kraters
 En veel te veel dodenakkers
 Heb ik diezelfde avond
 Bij volle verstand
 Een klaproos begraven

Ik stelde mij voor
 Dat over honderd jaren
 Hier in de Vlaamse klei
 Zomaar opeens spontaan
 Tegen beter weten in
 Bij zijdezacht gehoor
 De vrede zou exploderen

Ik stelde mij voor
 Dat dan al die dolende namen
 Eindelijk zouden kunnen gaan slapen

De Menenpoort galmt met zachte kracht
 Onvoorwaardelijk en stipt
 Tot het einde der tijden
 Een eenzame trompet schalt
 In viervoud één broeder
 Tot het einde der tijden

Kinderen leggen een krans

*Ton Hick
 Gulpen, Nederland*

FRONTZICHT

Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

Tot 14 oktober 2014:

Fairplay? Sport en de Eerste Wereldoorlog
 In Flanders Fields Museum, Ieper – www.inflandersfields.be

Tot 9 november 2014:

Jubel & Elend. Leben mit dem Grossen Krieg 1914-1918
 Renaissanceschloss Schallaburg, Schallaburg (A)
www.schallaburg.at/de/ausstellung/2014-jubel-elend

Tot 16 november 2014:

Entendre la guerre – Sons, Musique et silence en 14-18
 Historial de la Grande Guerre, Péronne (F) – www.historial.org

Tot 30 november 2014:

Der Erste Weltkrieg
 Deutsches Historisches Museum, Berlin (D) – www.dhm.de

Tot 4 januari 2015:

Artist in Residence: Warfare canaries
 (Thorsten Brinkmann)
 In Flanders Fields Museum, Ieper – www.inflandersfields.be

Van 4 oktober 2014 tot 4 januari 2015:

IEPER / IJZER 1914 / Antony d'Ypres
 In Flanders Fields Museum, Ieper – www.inflandersfields.be

Tot maart 2015:

14 – Menschen – Krieg
 Militärhistorisches Museum der Bundeswehr, Dresden (D)
www.mhmbw.de/sonderausstellungen/14-menschen-krieg

Tot 26 april 2015:

Expo: 14-18, dit is onze geschiedenis
 Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Brussel
<http://www.expo14-18.be/nl>

Er zijn uiteraard nog meer tentoonstellingen in binnen- en buitenland. Centrale verzamelpunten met informatie zijn o.a. Herdenking Eerste Wereldoorlog in België (www.be14-18.be/nl of www.2014-18.be/agenda/search), First World War Centenary (www.1914.org), Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge (www.100-jahre-erster-weltkrieg.eu), Mission Centenaire 14-18 (www.centenaire.org/fr), Stichting 100 jaar Nederland en de Eerste Wereldoorlog (www.100jaarnederlandenwo1.nl).

MENTIONED IN DESPATCHES

In deze rubriek nemen we berichten op die niet verschenen zijn op www.wol.be in de rubriek "Persberichten". De site publiceert o.a. artikels uit de Westhoek-edities van "Het Nieuwsblad".

28 juni 2014 – Nederland:

In het najaar verschijnt een Nederlandse film die het verhaal vertelt van de Nederlands-Indische soldaat Arthur Knaap. Hij nam bij het uitbreken van WO I dienst bij het Franse vreemdelingenlegioen. Vanuit de loopgraven stuurde hij brieven naar zijn familie. Website: www.patriathefilm.com waar een trailer te zien is.

1 juni 2014 – Ledegem:

Inhuldiging van een monument ter nagedachtenis van Duitse WO I-oorlogsslachtoffers in aanwezigheid van de militaire attaché van de Duitse ambassade. Zijn betovergrootvader vocht aan het Westelijk front. In de gemeente werden veel Duitse soldaten verzorgd. 1.552 stoffelijke overschotten verhuisden in de jaren 1950 naar de begraafplaats te Menen. Het monument is opgetrokken uit stukken van opgegraven zerken.

1 juni 2014 – Lunéville (departement Meurthe-et-Moselle, Frankrijk):

De resten van 5 Franse poilus met hun uitrusting zijn teruggevonden in een bos. Eén slachtoffer kon geïdentificeerd worden. De 27-jarige man was afkomstig uit een dorpje in de buurt van Perpignan. Heel waarschijnlijk zijn ze begin september 1914 gesneuveld op de plaats van de vondst.

31 mei 2014 – Shoreham (graafschap Kent, Verenigd Koninkrijk):

De achterneef van de eerste Britse geëxecuteerde soldaat, Private Thomas James Highgate, probeert zijn naam op het herdenkingsmonument in zijn geboorteplaats te krijgen. De soldaat kreeg de kogel op 8 september 1914 toen hij zijn eenheid verliet "voor een sanitaire stop" in de buurt van Mons (Henegouwen). Pte Highgate werd teruggevonden in burgerkledij waarvoor hij geen verklaring had. In een medisch rapport, opgesteld enkele weken vóór de start van de oorlog, was sprake van verwarring en geheugenstoornissen wellicht te wijten aan de gevolgen van gele koorts die hij had opgelopen op een schip.

28 april 2014 – Ergens in Frankrijk:

Het kleinkind van een Franse poilu vindt in de kelder van zijn onlangs overleden vader een kistje met het opschrift "*10ième Régiment d'infanterie, 10ième Compagnie, poilu Clément F., Matricule 10223*". Het bevat documenten die verwijzen naar het oorlogsverleden van zijn grootvader. Er zit een map in met gedroogde bloemen en planten die hij plukte op Franse slagvelden. Op het laatste blad kleven rozen geplukt op het slagveld van de Somme in juni 1962 toen hij er met zijn zoon op pelgrimsreis was. Het volledige verhaal kan je hier nalezen: <http://daarjeeling.com/2014/04/preferer-les-fleurs-aux-fusils/>

24 april 2014 – Ankara (Turkije):

De Turkse eerste minister Erdogan biedt nabestaanden van de Armeense volkerenmoord, die 99 jaar geleden startte, zijn medeleven aan. Hij spreekt over "gedeelde pijn" maar neemt het woord genocide niet in de mond. Erdogan stelt Armenië opnieuw voor om een internationale commissie op te richten die de omstandigheden van de gebeurtenissen moet uitklaren. Turkije hanteert het cijfer van 500.000 slachtoffers ("omgekomen bij gevechten of door hongersnood"), Armenië spreekt over 1,5 miljoen vermoorde Armeniërs.

OPROEP ! KENNEN WIJ JOUW E-MAILADRES?

De Vrienden communiceren meer en meer via elektronische weg. De informatie (uitnodigingen, interessante weetjes, enz.) bereikt onze leden sneller en goedkoper.

Deel ons daarom jouw e-mailadres mee wanneer je lid wordt of wanneer het wijzigt.

Onze ledenadministratie bereik je onmiddellijk via dit e-mailadres: vriendeninlandersfields@ieper.be .